

МИЛАНЧЕ БРАНКОВИЋ
Електродистрибуција Негоћин,
19300 Негоћин
Трг Борђа Станојевића бр.3/2
e-mail: milanceb@elektrotimok.co.yu

НЕГОТИНСКИ ДАНИ ЂОРЂА СТАНОЈЕВИЋА

ĐORĐE STANOJEVIĆ'S DAYS IN HIS HOMETOWN OF NEGOTIN

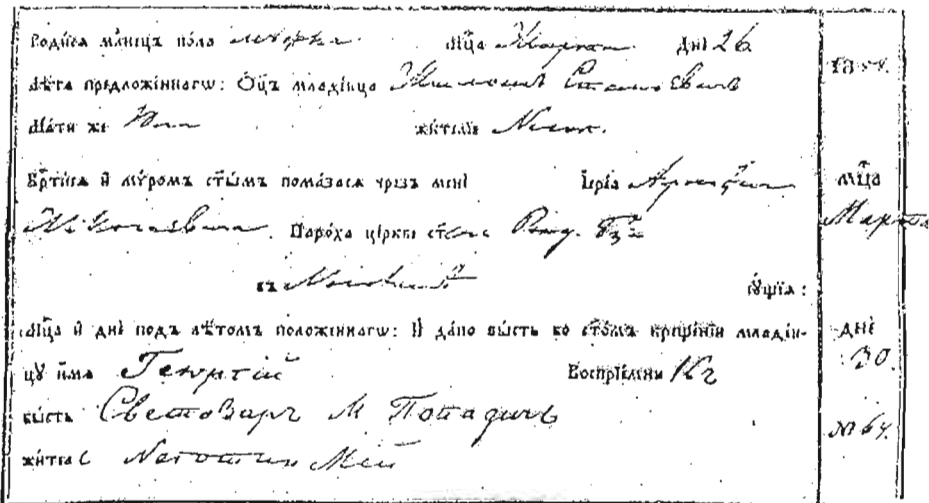
САЖЕТАК: У овом раду разматран је живот Ђорђа М. Станојевића као Негоћинца и обичног човека, који везу са родним градом никада није прекидао и који је на крају живота значајан део своје имовине завештао гимназији у Негоћину, да се из ње школује један талентован и један сиромашан ученик.

SUMMARY: The highlight of this work is the life of Đorđe M. Stanojević as an ordinary person, from Negotin, who kept the bond with his birth place during all of his life. At the end of his life he donated most of his properties to the Negotin Grammar School, so as to give a talented but poor student the chance of a proper education.

Ђорђе М. Станојевић, професор, пионир електрификације Србије, трећи велики Негоћинац и један од три ректора Београдског универзитета из Негоћина, рођен је 7. априла 1858. године у Негоћину, у кући родитеља Јуле и Милоша, трговца, која се налазила у главној Негоћинској улици, која сада носи његово име, а на чијем је месту деведесетих година прошлог века саграђена зграда Електродистрибуције Негоћин.¹ Недалеко од овог места, идући истом улицом, на око 100 м, налазе се

¹ Музејска поставка у спомен-соби Ђорђа М. Станојевића у Електродистрибуцији Негоћин.

утврђење и кула „Баба Финка”, највећег јунака првог српског устанка Вељка Петровића у народу познатог као хајдук Вељко, од којег је остала само барутана. А опет даље, на још стотинак метара јужно, је и родна кућа Стевана Стојановића Мокрањца, композитора светског гласа, Ђокиног савременика и пријатеља из каснијих дана у Београду. Одатле, пак, исто према југу, на не више од сто педесет метара налази се стара Неготинска Хајдук-Вељкова црква из 1803. године, до пола због Турака и њихових захтева укопана у земљу, на чијој је источној страни уз сам зид цркве сахрањен Хајдук Вељко Петровић после погибије бранећи Неготин од Турака 12. августа 1813. године.² У овом храму, како се званично зове, Рођења пресвете Богородице крштен је Ђорђе-Ђока Станојевић, који је после више година овој цркви као породични поклон уручио Јеванђеље из 1854. године.³

Извод из матичне књиге рођених Ђорђа-Ђоке Станојевића⁴

У родном Неготину Ђорђе-Ђока Станојевић провео је детињство, рану младост и завршио нижу гимназију. После тога он одлази на школовање у Београд где је студирао физику на Великој школи, а потом је у потрази за знањем и усавршавањем кренуо по Европи и у најчу-

2 Историја прошлости Источне Србије (1804-1833) аутора др Владимира Стојанчевића, стр. 60.

3 Монографија поводом двестоте године цркве Рођења пресвете Богородице у Неготину, аутора Миодрага Стефановића.

4 Историјски архив Неготина 1952-1997. год. аутора Божидара Благојевића, Ненада Војиновића и Ратка Благојевића.

венијим научним опсерваторијама тога доба (Гринич, Кембриц,...) проводи више од три године, да би се свом Неготину више пута поново враћао.

И поводом највеће свечаности у Неготину у 19. веку, откривања споменика Хајдук-Вељку 18. јула 1892. године, што је детаљно описао Ср. Стојковић у књизи „На лепом српском Дунаву” (књига издата 1893. године), на страни 269 и 297 представљене су слике ноћног Неготина при крају века, а што су као учесници светковине доживели и Ђорђе Станојевић и Стеван Стојановић Мокрањац.

Тада је ноћ у Неготину описана овако: „Једва једном, око 1 1/2 сах. ноћу, стигосмо у Неготин. Ми се изненадисмо, када у место тишине, у место мирне вароши, која би у то доба требало да спава мртвим сном – видесмо да је у ној живо као у сред дана. Улице беху осветљене, а по њима свет”.⁵ То свакако није било електрично осветљење по којем је Ђорђе Станојевић препознатљив и с разлогом прозван пиониром електрификације Србије. Даље, на страни 297, још једна потврда о ефектном осветљењу вароши 19. јула: „Увече је варош била сва лепо осветљена”. Али, чиме и како, аутор овог записа нажалост није јасно казао.

Слави и угледу Ђорђа Станојевића у многоне је допринела и његова добра женидба угледном дворском дамом. Тако је забележено да се у недељу 10. фебруара 1891. године венчала у Саборној цркви бивша дворска госпођица Стана Богићевић, кћи генерала Анте Богићевића, са професором Ђорђем Станојевићем. Црква је била препуна љубопитљивог света, а венчању је присуствовала и краљица Наталија. Ђорђе Станојевић је био поштован и радо приман гост на дворовима обе династије, у то време свргнутих Обреновића и новодошлих Карађорђевића.

Са Станом је Ђорђе Станојевић имао четворо деце: Милоша, Наталију, Јулку и Јелку, који су са много пажње и љубави одгајани и васпитавани.

Међутим, иако професионално и животно везан за Београд, користио је сваку прилику да обиђе Неготин, па је тако у извештају Неготинске непотпуне гимназије за 1909/10. годину записано да је Ђорђе, овог пута у својству редовног професора Универзитета у Београду, у периоду од 13. до 16. јуна 1910. године извршио уобичајен обилазак школе и дао оцену о њеном раду.⁶

Две године пред крај свог живота написао је и лично потписао тестамент 9. децембра 1919. године из којег се сазнаје како је наменио и распоредио своју покретну и непокретну имовину, стечену наслеђем од

5 Књига аутора Ср. Стојковића „На лепом српском Дунаву” издата 1893, стр. 269 и 297.

6 Неготинска гимназија 1839-1989, аутори: Никола Плавшић, Момчило Станковић, Божидар Благојевић, Страхиња Поповић и Никола Рачић, стр. 41 и 307.

родитеља и личним радом. Из тестаментa се види да је Ђорђе Станојевић из целокупне имовине коју је оставио својој деци, Милошу, Наталији, Јулки и малолетној Јелки, један део издвојио и завештао Неготинској гимназији, да се из њега школује један талентован и један сиромашан ученик. Ево шта у тестаменту стоји:

1. једна кућа у улици Милоша Великог, бр. 41;
2. један дућан са кућом у Неготину;
3. један виноград у Вељковом Пољу, код Неготина;
4. једна пивница у Бадњеви;
5. једна башта у Циганској махали, код Неготина;
6. у готовом новац 20.000 динара;
7. једна облигација од 30.000 динара;
8. једна облигација од 5.000 динара у сребру;
9. једна облигација од 25.000 динара у злату;
10. једна облигација од 12.000 динара;
11. једна признаница од 11.000 динара;
12. једна облигација и признаница од 1550 динара;
13. осигурање код друштва „Србије” од 25.000 динара;
14. 113 комада акција Лесковачког електричног друштва;
15. 60 комада акција Лесковачког кудељског друштва;
16. 30 комада лозова Српског Црвеног крста;
17. 20 комада акција Сокобањског друштва;
18. 40 акција Друштва Овчар и Каблар;
19. 74 комада државних лозова;
20. 4 комада дуванских лозова, и
21. кућевна и остала покретност.

Од целокупне наслеђене и стечене имовине Неготинској гимназији оставио је по свему судећи све што је у Неготину имао: дућан са кућом, један виноград у Вељковом пољу, једну пивницу на Бадњеви и једну башту у Циганској махали.⁷

Тестамент је обзнањен у Београдском суду 8. фебруара 1922. године, заведен у протоколу под бројем 1006 и тиме постао пуноважан.

Управа Неготинске гимназије се није одмах појавила и захтевала коришћење датог легата, него је то учинила након четири године. Из дописа упућеног од стране директора Неготинске гимназије Министарству просвете види се да је послат 17. маја 1926. године. У њему се тражи да Министарство просвете изда извршно решење „По маси почившег Ђорђа Станојевића бившег професора универзитета”.

Министарство просвете, Задужбинско-правно одељење, послало је суду општине неготинске акт у којем стоји: „Покојни Ђока Станојевић,

7 Распоредно решење Неспорних Дела Судије Првостепеног суда за град Београд - надлежног.

професор Универзитета, својим тестаментом који је решењем неспорних дела судије Првостепеног суда за град Београд од 18. марта 1922. године бр. 2210, оглашен за снажан и које је постало извршно оставио..." да даље не цигирам у тестаменту означену имовину. У акту даље стоји да се моли суд у Неготину да што пре пошаље Задужбинском одељењу извештај у каквом је стању поменута имовина: „Ко истом обделева, на основу чега и од када и коме приходе предаје”.

Затим се око оснивања задужбине ишло даље. Министар за просвету обратио се 25. јуна 1926. године председнику Државног савета с молбом да Државни савет на основу члана 3. Закона о Задужбинама изволи одобрити оснивање задужбине под именом:

„Задужбина Ђоке Станојевића, професора Универзитета, за просветне циљеве, којим ће управљати управа Неготинске гимназије”.

Државни савет Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца је на својој седници 5. фебруара 1927. године размотрио захтев Министарства за просвету и усвојио његов предлог о оснивању Задужбине Ђоке Станојевића, професора универзитета. Истог месеца, датум је нечитак, издат је од стране краља Александра Првог указ о оснивању задужбине и он гласи: „На предлог нашег министра просвете, у договору са Државним саветом, а на основу члана 3. Закона о Задужбинама одобравам, да се оснује задужбина под именом: **„Задужбина Ђоке Станојевића, професора универзитета”** за просветне циљеве, којом ће управљати управа Неготинске гимназије.”⁸

Даљи послови су били да се задужбина уредно уведе у протокол и Задужбинско одељење одредило је да се о њој стара Арницеки, правни референт.

Из касније документације сазнаје се да је дошло до спора између Неготинске гимназије и Ђорђа Мариновића, кројача из Неготина, рођака Ђоке Станојевића, који је гимназији оспоравао добијено имање, истичући да га он већ дужи низ година ради и да по том основу има право да исто и даље држи. Спор се водио веома дуго, до 27. јуна 1935. године, када је Београдски апелациони суд донео пресуду у корист Неготинске гимназије. Прецизних података нема како је коришћена остала завештана имовина о помагану једног сиромашног и једног одличног ученика, али је 18. јуна 1946. године Министарство за аграрну реформу и колонизацију укинуло ову Задужбину.

Писање ових страница о нераскидивим везама Ђорђа Станојевића са завичајем и доприносу који је дао развоју науке, технике, економском напретку и индустријализацији свог краја и целе Србије није могуће без помињања значајне помоћи истакнутих људи тог времен, коју су по завичајној линији пружали једни другима и која је чини ми се у том

периоду више него икад долазила до изражаја. Примера ради, у време Мокрањчевог дириговања првим Београдским певачким друштвом Ђорђе Станојевић је био председник Друштва. Или, захваљујући опет завичајној линији са Николом Пашићем, који је у време преваге електричног осветљења над лучним-хемијским био градоначелник Београда и када је Београд 1893. године пре многих европских метропола, а само 12 година после прве упаљене електричне сијалице у свету, добио електрично осветљење из термоцентрале на Дорћолу.

Има још доста оваквих примера о сарадњи и дружењу значајних људи тога времена које академик Радован Самарџић назива „Добом када су малом Србијом корачали велики људи”, али свакако незаобилазни су сарадња и пријатељство са Николом Теслом, нашим научником светског гласа, песником Јованом Јовановићем - Змајем, великим српским сликаром Пајом Јовановићем, великим научницима Михајлом Петровићем - Аласом, Јованом Цвијићем, Симом Лозанићем и другима.

Ово су такође редови о Ђорђу Станојевићу не само као свестраном научнику и ствараоцу, него као човеку и Неготинцу чије се порекло и породица још налазе у попису становништва и имовине вароши Неготин из 1863. године, где о породици Ђорђа Станојевића пише: „Милош Станојевић, болтаџија, стар 30 година, жена Јула 26 година, син Ђорђе 4,5 година, син Петар 1,5 година – Непокретно имање: један дућан, једна кућа, једна ливада, једна њива, једна пивница, три винограда, свега у вредности 303 дуката цесарових. – Капитал годишње радње 250 талира, месечно 10 талира. – По имању спада у 2 класу. по приходу у 2 класу”.

У време спровођења овог пописа имовине и лица Неготин је био седиште округа и среза и представљао је административно-политички и културни центар, не само Крајине него и много шире. По величини био је највећа варош у источној Србији до Пожаревца и Ниша.⁹

Једно време Ђорђе М. Станојевић је био заборављен од многих, па чак и од својих Неготинаца, али и Института за физику Природно-математичког факултета Универзитета у Београду, чији је оснивач био. Неготинци о свом суграђанину почињу да сазнају нешто више тек 1988. године приликом обележавања 130. годишњице од његовог рођења.

Тим поводом је на дводневном скупу о овом знаменитом научнику и прегаоцу увођења Србије у европску цивилизацију говорио такође Неготинац и један од ректора Београдског универзитета, академик Војислав Петровић, а учешће су узели и: академик Павле Савић, академик Бранко Поповић, проф. др Наим Авган, др Александар Маринчић, директор музеја „Никола Тесла” у Београду, др Петар Милосављевић, научни сарадник Балканолошког института САН, проф. Александар

9 Попис становништва и имовине вароши Неготин из 1863. год. стр. 36. аутор Божидар Благојевић.

Павловић, сарадник Историјског музеја Србије, Војислав Плазинић из „ЈУГЕЛ-а”, Милош Кремић из пословне заједнице Електродистрибуција Србије, Светозар Мачкановић и Милан Јовановић из београдске електродистрибуције, представници „Електротимока” Зајечар и Историјског архива Неготин.

Неготинска електродистрибуција одужила се свом знаменитом суграђанину тако што је у својој пословној згради изграђеној на месту на којем је била кућа Ђорђа М. Станојевића уредила салу са музејском поставком о животу и раду овог свестраног научника, а на тргу који носи његово име заједно са локалном заједницом подигла споменик Ђорђу-Ђоки Станојевићу (рад вајарке Дринке Радовановић), који је крајем октобра 1998. године за 140. годишњицу открио Зоран Лилић, тадашњи председник Савезне Републике Југославије, почасни грађанин Неготина и такође човек родом из овог краја.

На тај начин ће многе младе генерације ближе упознати живот и дело овог научника, а истраживачи бити мотивисани да даље истражују.